מפני שֶׁהַכֹּל מְצוּיִין אֶצְלָהּ בַּעֲבֵירָה, וכשהיא תהיה זוללת וסובאה בקטנותה, סופה יהיה שתגדל ולא תמצא בשר לאכול ויין לשתות כפי שהיתה רגילה, ותרגיל בני אדם לבא עליה תמורת מאכלים אלו שינתנו לה באתנן. אֶלָּא גְּזֵירַת הַכָּתוּב הִיא, שדווקא בֶּן נעשה בן סורר וְלֹא בַּת.

משנה

המשנה מבארת את המאכלים שבהם נחשב הבן סורר לזולל וסובא: אָכַל בשר ויין בַּחֲבוּרָה – בחבורה האוכלת סעודת מִצְוָה, או שֶׁאָכַל בְּסעודה שהיו עושים בְּעִיבּוּר הַחֹדֶשׁ כדי לפרסם שהחודש מעובר, או שֶׁאָכַל מַעֲשַׂר שְׁנֵי בִּירוּשָׁלַיִם, כגון שגנב מעות מעשר שני מאביו וקנה בהם בשר ויין, או שֶׁאָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵיפוֹת וּשְׁקָצִים – עופות טמאים וּרְמָשִׂים – שרצים, שקנה בכסף שגנב מאביו, (אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו, ומעשר שני והקדש שלא נפדו), או שֶׁאָכַל דָּבָר שֶׁהוּא מְצוָה, וְכֵן דָּבָר שֶׁהוּא עֲבֵירָה, או שֶׁאָכַל כָּל מַאֲכָל אחר וְלֹא אָכַל בָּשָׂר, או שֶׁשָּׁתָה כָּל מַשְׁקֶה אחר וְלֹא שָׁתָה יַיִן, בכל אלו אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, עַד שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר וְיִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא כ) 'זוֹלֵל וְסוֹבֵא'. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר ש'זולל' היינו אכילת בשר ו'סובא' היינו שתיית יין, מכל מקום יש זֶכֶר – קצת ראיה לַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג לא) 'אַל תְּהִי בְסוֹבְאֵי יָיִן בְּזוֹלְלֵי בָּשָׂר לָמוֹ', ומשמע שדווקא אלו מושכים את האדם ביותר, ומסתבר שלזה התכוונה התורה גם בבן סורר.

גמרא

הגמרא מבארת את שיעורי האכילה ששנינו במשנה: אָמַר רַבִּי זֵירָא, תַּרְתֵּימַר זֶה שנקטה המשנה, אֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ שיעורו, אֶלָּא מֵהָתוֹךְ שֶׁכָּפַל רַבִּי יוֹסֵי את הכמות בַּיַּיִן, שאמר שעל בן סורר לשתות לוג יין, שזו כמות כפולה מחצי לוג שמצריך תנא קמא, נִמְצָא – מסתבר שרבי יוסי כּוֹפֵל את השיעור אַף בַּבָּשָׂר, ואם הוא מצריך מנה בשר, מן הסתם תנא קמא מצריך מחצית מכמות זאת, וְנִמְצָא שתַּרְתֵּימַר הוּא חֲצִי מָנֶה.

הגמרא מביאה אופני אכילה ושתיה שבלעדיהם אינו נחשב 'זולל וסובא': אָמַר רַב חָנָן בַּר מוּלְדָה אָמַר רַב הוּנָא, בן סורר אֵינוֹ חַיָּיב סקילה עַד שֶׁיִּסְּפֵג בָּשָׂר – שיקנה בָּזוֹל וְיֹאכַל, ויקנה יַיִן בָּזוֹל וְיִשְׁתֶּה, דִּכְתִיב 'זוֹלֵל וְסוֹבֵא', ו'זולל' הוא לשון זול. וטעם הדבר, מפני שאם הוא קונה מאכלים אלו ביוקר, יצטרך לגנוב ממון רב מאביו, וזה לא מצוי כל כך שיהא נגרר ונמשך לזה.

וְאָמַר רַב חָנָן בַּר מוּלְדָה אָמַר רַב הוּנָא, בן סורר אֵינוֹ חַיָּיב סקילה עַד שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר חַי ולא מבושל, שזו דרכו של הגנב שעושה מעשיו בסתר ואינו מספיק לבשל את הבשר, וְיִשְׁתֶּה יַיִן חַי ולא מזוג במים, מפני שאחר יין חי האדם נמשך אבל אחר יין מזוג אינו נמשך.

מקשה הגמרא: אֵינִי – וכי כך הוא הדין, וְהָא רָבָה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תְּרוַוֵיהוּ – אמרו שניהם, שאם אָכַל בָּשָׂר חַי שאינו מבושל וְשָׁתָה יַיִן חַי שאינו מזוג, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, והאם יש כאן מחלוקת אמוראים. מתרצת הגמרא: אָמַר רָבִינָא, מה שרב הונא אמר יַיִן חַי, כוונתו ליין מְזִיג וְלֹא מְזוּג – מזוג ולא מזוג, כלומר מזוג במעט מים שלא כדרך העולם, אבל אם היין מזוג בהרבה מים אינו נעשה בן סורר, אף שהרבה בני אדם שותים כך. וכן מה שאמר בָּשָׂר חַי, כוונתו לבשר בָּשִׁיל וְלֹא בָּשִׁיל – מבושל ואינו מבושל, כלומר אינו מבושל לגמרי, כְּבְשַׂר כִּיבָא דְּאָכְלֵי גַּנָּבֵי – כבשר צלוי מעט על גחלים, ואינו צלוי כל צרכו, כדרך שאוכלים אותו הגנבים הממהרים לדרכם כדי שלא יתגלו.

רָבָה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תְּרוַוֵיהוּ – אמרו שניהם, אָכַל בָּשָׂר מָלִיחַ – שנמלח ועברו עליו כמה ימים כשהוא במלח קודם שצלוהו או בישלוהו, וְשָׁתָה יַיִן מְגִיתוֹ – שעדיין לא עברו עליו ארבעים יום מדריכתו (דהיינו, מסחיטת הענבים), אֵין נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, מפני שבשר ויין כאלו אינם חשובים ואין אדם נמשך אחריהם.

הגמרא מבררת ממתי נקרא בשר מליח, ועד מתי נקרא יין מגיתו: תְּנַן הָתָם – שנינו במשנה (תענית כה:), עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב בסעודה המפסקת, לֹא יֹאכַל אָדָם שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין, וְלֹא יֹאכַל בָּשָׂר, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן. וְתָנָא בברייתא, אֲבָל אוֹכֵל הוּא בָּשָׂר מָלִיחַ וְשׁוֹתֶה יַיִן מְגִיתוֹ, משמע שאין אלו חשובים. מבררת הגמרא: בָּשָׂר מָלִיחַ, עַד כַּמָּה הוא אסור, כלומר כמה ימים יהשה הבשר במלח קודם בישולו, והוא עדיין אסור באכילה בסעודה מפסקת בערב תשעה באב. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר כָּהֲנָא, כָּל זְמַן שֶׁהוּא בְּשָׁלֵמִים, כלומר כל עוד לא עבר עליו זמן של אכילת שלמים, והיינו שני ימים ולילה אחד שביניהם, עדיין יש בו חשיבות, ואסור באכילה בסעודה המפסקת, אבל אם שהה יותר, מקבל הבשר את טעם המלח ואין בו חשיבות. וְיַיִן מְגִיתוֹ, עַד כַּמָּה הוא מותר, כלומר כמה ימים אחר דריכתו עדיין מותר לשתותו בסעודה המפסקת. משיבה הגמרא: כָּל זְמַן שֶׁהוּא תּוֹסֵס – מעלה קצף ויש בו חמיצות שצורבת בגרון. וְהָתְנֵיָא – וכן שנינו בברייתא, יַיִן תּוֹסֵס אֵין בּוֹ מִשּׁוּם גִּילּוּי – אם השאירוהו מגולה מותר לשתותו ואין לחשוש שמא שתה ממנו נחש, כיון שהנחש מתרחק מיין תוסס, וְכַמָּה זמן תְּסִיסָתוֹ, שִׁבְעָה יָמִים.

עד כאן עסקנו בענין סעודה המפסקת בערב תשעה באב, להלן דנה הגמרא בענין בשר מליח ויין מגיתו לגבי בן סורר. שואלת הגמרא: הָכָא – כאן, לענין בן סורר, מַאי – עד כמה זמן נחשב הבשר למליח ויין מגיתו. משיבה הגמרא: הָתָם – שם, לענין סעודה המפסקת, טעם האיסור מִשּׁוּם שִׂמְחָה הוּא, ולכן כָּל זְמַן שֶׁהוּא כְּשָׁלֵמִים, ולא עברו על הבשר שני ימים כשהוא במלח, נַמִּי אִית בֵּיהּ – עדיין יש באכילתו שִׂמְחָה, אבל הָכָא, לענין בן סורר, הטעם מִשּׁוּם אִימְשׁוֹכֵי הוּא – שדברים אלו מושכים והוא נגרר אחריהם, וּכְכָל שֶׁהוּא לָא מִימְשֵׁךְ – ואם עבר על הבשר אפילו לילה אחד כשהוא במלח, פג טעמו ואינו מושך. וְיַיִן, אף שלענין סעודה המפסקת כל שעברו עליו שלשה ימים אסור לשתותו, אבל לענין בן סורר שצריך יין משובח שיגרר אחריו, עַד אַרְבָּעִים יוֹם – צריך שיעברו עליו ארבעים יום מדריכתו, ורק אז הוא חשוב ומושך.

הגמרא מביאה דרשות בגנות שתיה מרובה של יין: אָמַר רַבִּי חָנָן, לֹא נִבְרָא יַיִן בָּעוֹלָם אֶלָּא לְנַחֵם אֲבֵלִים שעל ידו ישכחו מצערם, וּלְשַׁלֵּם שְׂכַר מצוות לָרְשָׁעִים, שמתעגנים ביין בעולם הזה, ומפסידים את שכרם בעולם הבא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי לא ו) 'תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ', 'אובד' היינו רשע שנטרד ומאבד את עולמו, ו'מרי נפש' הם אבלים.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב – מהו שכתוב (משלי כג לא) 'אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם', פירושו, אַל תֵּרֶא יַיִן – אל תתן עיניך ביין ואל תמשך אחריו, מפני שֶׁמַּאֲדִים פָּנִיהֶם שֶׁל רְשָׁעִים מרוב עונג בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּמַלְבִּין פָּנִיהֶם – ומביישם לָעוֹלָם הַבָּא. רָבָא אָמַר, 'אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם', פירושו, אַל תֵּרֶא יַיִן – אל תתן עיניך ביין ואל תמשך אחריו, מפני שֶׁאַחֲרִיתוֹ דָּם, כלומר סופך להיהרג בגללו.

רַב כָּהֲנָא רָמֵי – הקשה סתירה, כְּתִיב (בראשית מט יב) 'וְיִתַּן לְךָ וגו' מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ', וכיון שהתורה כתובה ללא ניקוד, אפשר לקרוא מילת 'ותירש' ברישׁ קמוצה 'תִּירֹשׁ', ונשמע כמו 'תהא רש' כלומר עני, וְקָרֵינַן – אבל קבלה בידינו לקרוא 'תִּירוֹשׁ', שנשמע כמו 'תהא ראש' כלומר חשוב, ומה כוונת התורה לרמוז בזה. ותירץ, שהתורה מלמדת שאם זָכָה אדם, על ידי שתיית יין במדה נכונה נַעֲשָׂה רֹאשׁ, לפי שעל ידי היין הוא תמיד בשמחה, ואם לֹא זָכָה, ושותה הרבה יין ומשתכר, נַעֲשָׂה רָשׁ – עני.

רָבָא רָמֵי – הקשה סתירה, כְּתִיב (תהלים קד טו) 'וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ', וכיון שהתורה כתובה ללא ניקוד, אפשר לקרוא מילת 'ישמח' בשין ימנית 'יְשַׂמַּח', מלשון שממה, וְקָרֵינַן – אבל קבלה בידינו לקרוא 'יְשַׂמַּח' בשין שמאלית, מלשון שמחה, ומה כוונת התורה

המשך בעמוד רכ

לרמוז בזה. ותירץ, שהפסוק מלמדנו שאם זָכָה אדם ושותה יין במדה נכונה, היין מְשַׂמְּחוֹ, אבל אם לֹא זָכָה, ושותה הרבה יין ומשתכר, היין מְשַׂמֵּמֶהוּ – נוטל את חכמת לבו. וְהֵיינוּ דְּאָמַר רָבָא, חֲמָרָא וְרֵיחָנֵי פַּקְחִין – היין ששתיתי במדה נכונה והבשמים שהרחתי, הם שעשאוני חכם.

אָמַר רַב עַמְרָם בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב – מהו שכתוב (משלי כג כט) 'לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי לְמִי מְדָנִים לְמִי שִׂיחַ לְמִי פְּצָעִים חִנָּם לְמִי חַכְלִילוּת עֵינָיִם' (וגו'), כלומר, מי הוא זה שצועק אוי ואבוי, ומי הוא זה שמעורב תמיד במדנים ומחלוקות, ומי הוא זה שיש לו צער, ומי הוא זה שמלא בפצעים שהכוהו חבירו, ולמי יש עינים אדומות. התשובה לכל השאלות הללו בפסוק שאחרי זה (שם כג ל) 'לַמְאַחֲרִים עַל הַיָּיִן לָבֹאִים לַחְקוֹר מָמְסָךְ', כלומר, לאלו שמאחרים בלילה ומשתכרים מיין, ולאלו שחוקרים היכן אפשר למצוא יין טוב שמעורבים בו בשמים.

כִּי אֲתָא – כשבא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל, אָמַר, אָמְרִי בְּמַעֲרָבָא – בארץ ישראל אמרו, הָאי קְרָא – פסוק זה ['לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי לְמִי מְדָנִים לְמִי שִׂיחַ לְמִי פְּצָעִים חִנָּם לְמִי חַכְלִילוּת עֵינָיִם, לַמְאַחֲרִים עַל הַיָּיִן לָבֹאִים לַחְקוֹר מָמְסָךְ'], מַאן דְּדָרֵישׁ לֵיהּ מַרִישָׁא [הפסוק הראשון] – מי שדורש אותו מתחילתו לסופו, כלומר שהרישא [הפסוק הראשון] שואל מי הם אלה שסובלים מכל הצרות הללו, והסיפא [הפסוק השני] עונה שהם המשתכרים ומאחרים על היין, באופן זה מְדָרֵישׁ – הפסוק נדרש יפה. וְגַם מי שדורש אותו מְסֵיפֵיהּ לְרֵישֵׁיהּ – מסופו לתחילתו, כלומר שהפסוק השני שואל למי ראוי לאחר על היין ולהשתכר, ועל כך באה התשובה בפסוק הראשון, לאבלים ['לְמִי אוי ואבוי'], ולרשע שמתקוטט עם הבריות ורבים פצעיו חינם ['לְמִי מדנים, למי שיח, למי פצעים חינם'], ומי שעיניו אדומות מחמת בכי ואנחה על צרות שפוקדות אותו ['למי חכלילות עינים'], לאלו ראוי לשתות יין וישכחו מצרותיהם, גם באופן זה מְדָרֵישׁ – נדרש הפסוק יפה.

דָּרַשׁ עוֹבֵר גְּלִילָאָה, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר וָוִי"ן נֶאֶמְרוּ בַּיַּיִן, ללמד עד כמה גורמת שתיית היין לאמירת 'וי'. 'וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם, וַיֵּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה, וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֶּד לִשְׁנֵי אֶחָיו בַּחוּץ, וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת הַשִּׂמְלָה וַיָּשִׂימוּ עַל שְׁכֶם שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית וַיְכַסּוּ אֶת עֶרְוַת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם וְגוֹ', וַיִּיקַץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן'. מאחר והובא הפסוק שמדבר במעשהו של חם, מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בעניין: נאמר בפסוק (בראשית ט כב) 'וַיִּיקַץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן', ונחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל מה עשה חם לנח, חַד – האחד אָמַר, שחם סֵירֵס לנח כדי שלא יוכל להוליד עוד בנים, וְחַד אָמַר, רָבָעוֹ חם לנח, כלומר שבא עליו.

הגמרא מבארת את טעם מחלוקתם: מַאן דְּאָמַר שחם סֵירֵס, למד זאת מקללת נח את חם, שמַּתּוֹךְ שֶׁקִּלְקְלוֹ בָּרְבִיעִי – שמשום שחם גרם שלא יוולד לנח בן רביעי, לכן קִלְּלוֹ בָּרְבִיעִי – קילל נח את כנען שהיה בנו הרביעי של חם. וּמַאן דְּאָמַר שחם רְבָעוֹ, נָמַר – למד זאת בגזירה שוה 'וַיַּרְא' 'וַיַּרְא', כְּתִיב הָכָא – כאן כתוב 'וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו', וּכְתִיב הָתָם – ושם, במעשה דינה ושכם כתוב (בראשית לד ב) 'וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר וגו' וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ', וכשם שבמעשה דינה ושכם הפסוק עוסק בזנות, גם כאן הפסוק עוסק בזנות.

מקשה הגמרא: בְּשִׁלְמָא – קללת נח מובנת לְמַאן דְּאָמַר שחם סֵירֵס, שמְּשׁוּם הָכִי קִלְּלוֹ בָּרְבִיעִי – שלכן קילל נח את בנו הרביעי של חם, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שחם רְבָעוֹ, מַאי שְׁנָא – במה שונה בנו הָרְבִיעִי שנח קילל אותו, נִלְטַיֵיהּ בְּהָהֵיא – הלא היה נח צריך לקללו מיד, כלומר בבנו הראשון. מתרצת הגמרא: הָא וְהָא חֲוַאי – זה שאומר שרבעו מודה שגם סרסו, ולכן קילל את בנו הרביעי.

הגמרא מביאה דרשה נוספת בענין שכרותו של נח: נאמר בפסוק (בראשית ט כ) 'וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם', ומבארת הגמרא, מדוע נקרא נח 'איש האדמה', אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב עוּקְבָא, וְאָמְרִי לְהּ אָמַר מַר עוּקְבָא אָמַר רַבִּי זַבְדָא, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנֹחַ, נֹחַ, לֹא הָיָה לְךָ לִלְמֹד מַאֲדָם הָרִאשׁוֹן שנוצר מן האדמה, שֶׁלֹּא גָּרַם לוֹ מיתה, אֶלָּא יַיִן, ולכן קרא לנח 'איש האדמה', לרמוז את מה שהוכיחו הקב"ה על שלא למד מאדם הראשון שנוצר מהאדמה.

מבארת הגמרא: הדרשא של רב חסדא שאומרת שנקנסה מיתה על אדם הראשון בגלל יין, היא כְּמַאן דְּאָמַר שאוֹתוֹ אִילָן שֶׁאֲכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן גָּפֶן הָיָה, דִּתְנַיָּא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אוֹתוֹ אִילָן שֶׁאָכַל אָדָם הָרִאשׁוֹן מִמֶּנּוּ, גֶּפֶן הָיָה,

שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁמַּכְנִיא יְלָלָה – בכיה לָאָדָם אֶלָּא יַיִן, ומסתבר שעל ידי היין נקנס אדם הראשון במיתה, ובאה בכיה לעולם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חִטָּה הָיָה, לְפִי שֶׁאֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹא אַבָּא וְאִימָּא עַד שֶׁיִּטְעֹם טַעַם דָּגָן, וכיון שהאילן שנאסר על האדם לאכול ממנו, נקרא 'עץ הדעת טוב ורע', אנו יודעים שזה היה חטה. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, תְּאֵנָה הָיָה, לְפִי שֶׁבַּדָּבָר שֶׁקִּלְקְלוּ, כלומר האילן שממנו אכלו ועל ידי כך ידעו שהם ערומים, בּוֹ נִתְקָנוּ, שכיסו את עצמם בעלהו, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג ז) 'וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת', שזו מדת הקב"ה, שבדבר שהוא מכה בו הוא מרפא.

מובא במדרש (במ"ר י ד), שביום חנוכת בית המקדש נשא שלמה את בתיה בת פרעה לאשה. למחרת כשהגיע זמן הקרבת התמיד, לא יכלו הכהנים להיכנס לבית המקדש מפני שהמפתחות היו תחת מראשותיו של המלך שעדיין ישן מרוב יין ששתה, ופחדו להקיצו. הודיעו זאת לאמו בת שבע והיא הקיצה אותו והוכיחה אותו על כך.

הגמרא דורשת פסוק העוסק בתוכחת בת שבע לבנה שלמה המלך: נאמר בפסוק (משלי לא א) 'דִּבְרֵי לְמוּאֵל מֶלֶךְ, מַשָּׂא אֲשֶׁר יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ' – דברי שלמה המלך, פרשת התוכחה שהוכיחה אותו אמו. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מְלַמֵּד שֶׁפִּפְּאָתוּ אִמּוֹ עַל הָעֲמוּד להלקותו, כיון שראתה שהוא בעל הנאה ומרבה בסעודה, וְאָמְרָה לוֹ, 'מַה בְּרִי וּמַה בַּר בִּטְנִי וּמַה בַּר נְדָרָי' (שם לא ב), ומבאר רבי יוחנן את כוונתה, 'מַה בְּרִי' – למה בני, כלומר, הַבֵּט יוֹדְעִים שֶׁאָבִיךָ דוד המלך, יֵרֵא שָׁמַיִם הָיָה – היה, וְעָכְשָׁיו שאתה מתנהג כך, יֹאמְרוּ הברירות שאִמּוֹ גָּרְמָה לוֹ – לשלמה להיות רשע, וירננו שאין אתה בנו של דוד המלך. 'וּמַה בַּר בִּטְנִי' – ולמה בן בטני, כלומר, כָּל הַנְּשִׁים שֶׁל בֵּית אָבִיךָ, כֵּיוָן שֶׁמִּתְעַבְּרוֹת, שׁוּב אֵינָן רוֹאוֹת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ – אינן שבות אליו לתשמישו, וַאֲנִי דָּחַקְתִּי וְנִכְנַסְתִּי אל המלך, כְּדֵי שֶׁיֵּהֵא לִי בֵּן מְזוֹרָז – חזק וברִיא וּמְלוּבָּן – נקי, ואם כן, השתדלותי עבורך כשהיית בתוך מעי, גרמה לך להיות בעל צורה ובעל כח, ולא טרחתי בכל זה כדי שתשתה יין ותשתכר. 'וּמַה בַּר נְדָרָי' – ולמה תנהג כך בני, שנדרתי עבורך, שֶׁכָּל נָשִׁים שֶׁל בֵּית אָבִיךָ הָיוּ נוֹדְרוֹת שאם יֵהֵא לִי בֵּן הָגוּן לַמַּלְכוּת, אעשה כך וכך לדבר מצוה, וַאֲנִי נָדַרְתִּי וְאָמַרְתִּי שאם יֵהֵא לִי בֵּן זָרִיז וּמְמֻלָּא בַּתּוֹרָה וְהָגוּן לַנְּבִיאוּת, אעשה כך וכך לדבר מצוה.

עוד הוכיחה בת שבע את שלמה ואמרה לו, 'אַל לַמְּלָכִים לְמוּאֵל, אַל לַמְּלָכִים שְׁתוּ יָיִן' (שם לא ד), ומבאר רבי יוחנן, 'אַל לַמְּלָכִים, אָמְרָה לוֹ בת שבע לשלמה, מַה לְּךָ אֵצֶל מְלָכִים שֶׁשּׁוֹתִים יַיִן וּמְשַׁתַּכְּרִים, וְאוֹמְרִים לָמָּה לָנוּ אֵל. עוד אמרה לו (שם) 'וְלִרְווֹזִנִּים אֵי שֵׁכָר', כלומר, מִי שֶׁכָּל רָיוֵי – סודות עוֹלָם גְּלוּיִים לוֹ יִשְׁתֶּה יַיִן וְיִשְׁתַּכֵּר, ויבוא על ידי כך לגלות את הסודות. אִיבָּא דְּאָמְרִי, מִי שֶׁכָּל רִוּוְנֵי עוֹלָם – הסנהדרין הנקראים 'רווזני עולם' מַשְׁפִּיעִים לְפַתְּחוֹ ללמוד ממנו כיצד לדון דיני נפשות, וכי ראוי לו שִׁישְׁתֶּה יַיִן וְיִשְׁתַּכֵּר.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מְנַיִן שֶׁחָזַר שְׁלֹמֹה וְהוֹדָה לְאִמּוֹ על תוכחתה, דִּכְתִיב (שם ל ב) 'כִּי בַעַר אָנֹכִי מֵאִישׁ וְלֹא בִינַת אָדָם לִי'. ופירושו 'כִּי בַעַר אָנֹכִי מֵאִישׁ' הייְנוּ מִנֹּחַ, דִּכְתִיב (בראשית ט כ) 'וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה', 'וְלֹא בִינַת אָדָם לִי', זֶה אָדָם הָרִאשׁוֹן, ששניהם נכשלו בשתיית יין ואני שתיתי יותר מהם.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): אֲכָל בַּחֲבוּרַת מִצְוָה אינו נעשה בן סורר. הגמרא מבארת מי צריכים להיות המשתתפים בסעודתו של בן סורר: אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, אֵינוֹ חַיָּיב סקילה עַד שֶׁיֹּאכַל וישתה בַּחֲבוּרָה שֶׁכּוּלָּהּ חֲרִיקִין – אנשים ריקים, שימשכוהו וירגילו אותו בזה, אבל אם אחד מהסועדים היה אדם הגון, אינו חייב סקילה.

מקשה הגמרא: וְהָאָנֵן תָּנֵן – והלא שנינו במשנה, אֲכָל בַּחֲבוּרַת מִצְוָה אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, ויש לדייק, מַעֲמָא דְּמִצְוָה – הטעם שאינו נעשה בן סורר הוא משום שאכל בסעודה של מצוה, הָא לְאו מִצְוָה – אבל אם אכל בסעודה שאינה של מצוה, נעשה בן סורר אַף עַל גַּב דְּלָאו כּוּלָּהּ חֲרִיקִין – שלא כל היושבים בסעודה ריקים. מתרצת הגמרא: הָא קָא מַשְׁמַע לָן, דְּאַף עַל גַּב דְּכוּלָּהּ חֲרִיקִין – שכל המשתתפים בסעודה הם אנשים ריקים, מכל מקום כֵּיוָן דִּבְמִצְוָה קָא עָסֵיק – שהתחברו לעסוק במצוה, לָא מִיְּמַשְּׁךְ – הוא לא ימשך עוד אחריהם, אבל אם אכל בסעודה שאינה של מצוה, חייב רק אם כולם ריקים.

סעודת עיבור החודש נעשית לאחר שבית דין קבעו שהחודש שהסתיים עתה יהיה מעובר, כלומר בן שלשים יום, ויש למנות את ימי החודש הבא ממחרת. לסעודה זו עולים מנין אנשים או יותר, ונועדה אך ורק כדי לפרסם שבית דין עיברו את החודש. ולהלן מבארת הגמרא כיצד ומתי נערכת סעודה זו.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): אֲכָל בִּסעודת עִיבּוּר הַחוֹדֶשׁ, אינו נעשה בן סורר.

מקשה הגמרא: לְמֵימְרָא – האם באה המשנה לומר דְּכָשָׁר וְיַיִן מַפְקוּ – שלסעודת עיבור החודש היו מעלים בשר ויין, וְהָתַנְיָא – והלא שנינו בברייתא, אֵין עוֹלִין לָהּ – לסעודת עיבור החודש אֶלָּא בְּפַת דָּגָן וְתבשיל קְטָנִית בִּלְבָד, ומבואר שאין מעלים לשם בשר ויין. מתרצת הגמרא: הָא קָא מַשְׁמַע לָן, שאַף עַל גַּב דְּאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא בְּפַת וְקִטְנִית, וְאִיהוּ אַסֵּיק – והוא העלה לשם בָּשָׂר וְיַיִן וְאָכַל, אין אומרים שיכול להיגרר אחרי אכילה זו, אלא כֵּיוָן דִּבְמִצְוָה קָא עָסֵיק – מאחר שסעודה זו קשורה לעסק המצוה של עיבור החודש, לָא מְמַשְּׁךְ – הוא לא ימשך על ידי אכילה זו להגרר לאכילות אחרות של רעבתנות.

אגב שנזכרה סעודת עיבור החודש, מבארת הגמרא באיזה אופן ומתי נעשית סעודת עיבור החודש: תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין עוֹלִין בְּסעודת עִיבּוּר הַחוֹדֶשׁ פְּחוֹת מֵעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם, וְאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא בְּפַת דָּגָן וְתבשיל קְטָנִית, וְאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא לְאוֹר עִיבּוּרוֹ – במוצאי היום השלשים, כלומר בליל ראש חודש שחל ביום השלשים ואחד, וְאֵין עוֹלִין לָהּ בַּיּוֹם אֶלָּא בַּלַּיְלָה.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא – והלא שנינו בברייתא, אֵין עוֹלִין לָהּ בַּלַּיְלָה אֶלָּא בַּיּוֹם. מתרצת הגמרא: כִּדְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא לִבְנֵיהּ – לבניו שהלכו לסעודת עיבור החודש, אַחֲרִיפּוּ וְעוּלוּ – הקדימו ועלו בסוף יום השלשים קודם הלילה וסעדו את סעודת עיבור החודש, כדי שיהיה רעש ויתפרסם הדבר, ושבו כל הלילה בסעודה, וַאֲחֲרִיפוּ וּפוּקוּ – והקדימו ורדו משם בהשכמת הבוקר שלמחרת, כִּי הֵיכִי דִּלִישְׁמְעוּ בְּכוּ אִינְשֵׁי – כדי שישמעו אנשים כשאתם עולים ויורדים, ויבינו שהייתם שם בלילה, ויתפרסם שסעדתם בסעודת עיבור החודש. ולפי זה, הברייתא שאמרה שעולים לסעודה ביום, התכוונה לסוף יום השלשים קודם הלילה, והברייתא שאמרה שעולים לה בלילה התכוונה לעיקר הסעודה שנעשית בלילה.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): אֲכַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, אינו נעשה בן סורר.

הגמרא מבארת מדוע אינו נעשה בן סורר: כֵּיוָן דִּכְתִיב אוֹרְחֵיהּ הוּא קָא אָכֵיל לֵיהּ – כיון שהדרך היא לקנות במעות מעשר שני בשר ויין ולאוכלם, לָא מְמַשֵּׁךְ – אינו נמשך ונגרר אחרי אכילה זו.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): אֲכָל נְבֵילוֹת וּטְרֵיפוֹת וּשְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, אינו נעשה בן סורר.

אָמַר רָבָא, אֲכַל בְּשַׂר עוֹף, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, כיון שבשר עוף אינו חשוב ואינו נמשך אחריו. מקשה הגמרא: וְהָא אֲנַן תְּנַן – והלא שנינו במשנה, אֲכָל נְבֵילוֹת וּטְרֵיפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, ומשמע שדווקא באכילת בשר בעלי חיים טמאים אינו נעשה בן סורר, הָא טְהוֹרִין – אבל באכילת בשר בעלי חיים טהורים, נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, ולאו דווקא בשר בהמה. מתרצת הגמרא: כִּי תָּנֵן נַמִּי מַתְנִיתִין – גם המשנה לא דברה על מאכלות אסורות שהם עיקר הסעודה, אלא רק לענין לְהַשְׁלִים לשיעור של תרטימר בשר בהמה. ומזה נדייק שאם השלים את הכזית בבשר עוף, נעשה בן סורר, אבל אם כל הסעודה היא מבשר עוף, אינו נעשה בן סורר כדברי רבא.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): אֲכָל דָּבָר שֶׁהוּא מִצְוָה, וְכן אם אכל דָּבָר עֲבֵירָה, אינו נעשה בן סורר.

המשך בעמוד קד

מבארת הגמרא: דְּבַר מִצְוָה, היינו שאכל בסעודת תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים, אף שאינה אלא תקנה דרבנן. דְּבַר עֲבֵירָה, היינו שאכל בְּתַעֲנִית צִיבּוּר, אף שלא עבר אלא איסור דרבנן.

מבררת הגמרא: וְמַעֲמָא מַאי – מה הטעם שאינו נהרג על אכילות של איסור. משיבה הגמרא: אֲמַר קְרָא (דברים כא כ) 'בְּבֶנְנוּ זֶה סוֹרֵר ומוֹרֶה אֵינֶנּוּ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ', והמילים 'איננו שומע בקולנו' מיותרות, שהרי כבר נאמר שהוא בן סורר ומורה, כלומר סר מן הדרך וממרה את פי אביו ואמו, אלא בא הכתוב ללמד שדווקא אם אינו שומע בְּקוֹלֵנוּ, הוא נהרג, וְלֹא כשאינו שומע בְּקוֹלוֹ שֶׁל מָקוֹם, כלומר עובר על דברי הקדוש ברוך הוא.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר, שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן וְכוּ', אינו נעשה בן סורר עד שיאכל בשר וישתה יין.

מבארת הגמרא: 'אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר', כוונת המשנה לְאַיתוּיֵי – לרבות שגם אם אכל דְּבֵילָה קָעִילִית – העשויה מתאנה שגדלה במקום הנקרא קעילה, אף שהיא משכרת כיין, אינו נהרג על כך. 'שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן', כוונת המשנה לְאַיתוּיֵי – לרבות דְּבַשׁ שמשכרים, ואף על פי כן אינו נעשה בשתייתם בן סורר. ומנין שדבילה קעילית, דבש וחלב משכרים, דְּתַנְיָא בברייתא, כהן שֶׁאָכַל דְּבֵילָה קָעִילִית וְשָׁתָה דְּבַשׁ וְחָלָב וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ ועבד עבודה,